

*СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО
ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
(НА ПРИКЛАДІ МАЛИХ МІСТЕЧОК СТОЛИЧНОГО СГР УКРАЇНИ)*

Мета статті. Метою статті є здійснення інтегральної оцінки етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок Столичного суспільно-географічного району України.

Методика. Методичні засади дослідження включали застосування як загальнонаукових, так і конкретнонаукових методів. Серед загальнонаукових методів – аналітичний, синтетичний, математико-статистичний, дедуктивний, індуктивний методи. З конкретнонаукових методів використовувалися історико-географічний та порівняльно-географічний методи.

Результати. В ході дослідження було визначено, що нині етнокультурний потенціал єврейського етносу досліджуваних міст використовується недостатньо. Вказано основні проблеми та запропоновано можливі шляхи використання зазначеного потенціалу, зокрема через залучення єврейської етнокультурної спадщини до туризму.

Наукова новизна. Запропоновано суспільно-географічну методичку інтегральної оцінки етнокультурного потенціалу і здійснено її апробацію на прикладі малих містечок Столичного СГР.

Практична значимість дослідження визначається його актуальністю для реалізації етнокультурного потенціалу в регіональному розвитку території, зокрема через використання в туризмі на засадах сталості. Зазначено, що більш активне включення до регіональних та державних програм єврейської спадщини містечок та її промоція допоможе зберегти та відродити самобутню культуру єврейського етносу, що зі свого боку сприятиме соціально-економічному розвитку територій.

Ключові слова: єврейський етнос, штетл, Столичний суспільно-географічний район, етнокультурний потенціал, етнокультурна територіальна система

*ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЕВРЕЙСКОГО
ЭТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦИАЛА (НА ПРИМЕРЕ МАЛЫХ ГОРОДОВ
СТОЛИЧНОГО ОГР УКРАИНЫ)*

Цель статьи. Целью статьи является осуществление интегральной оценки этнокультурного потенциала еврейского этноса малых городков Столичного общественно-географического района Украины.

Методика. Методические основы исследования включали применение как общенаучных, так и конкретнонаучных методов. Среди общенаучных методов —

аналитический, синтетический, математико-статистический, дедуктивный, индуктивный методы. Из конкретнонаучных методов использовались историко-географический и сравнительно-географический методы.

Результаты. В ходе исследования было определено, что в настоящее время этнокультурный потенциал еврейского этноса исследуемых городов используется недостаточно. Указаны основные проблемы и предложены возможные пути использования указанного потенциала, в том числе через вовлечение еврейского этнокультурного наследия в туризм.

Научная новизна. Предложено общественно-географическую методику интегральной оценки этнокультурного потенциала и осуществлена ее апробация на примере малых городов Столичного ОГР.

Практическая значимость исследования определяется его актуальностью для реализации этнокультурного потенциала в региональном развитии территории, в частности из-за использования в туризме на основе устойчивого развития. Отмечено, что более активное включение в региональные и государственные программы еврейского наследия городков и его продвижение поможет сохранить и возродить самобытную культуру еврейского этноса, что будет способствовать социально-экономическому развитию территорий.

Ключевые слова: еврейский этнос, штетл, Столичный общественно-географический район, этнокультурный потенциал, этнокультурная территориальная система.

UDC 911.3: 008

Mikhaliuk Maryna Mykhaylivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: landjat@ukr.net

SOCIO-GEOGRAPHICAL RESEARCH OF THE JEWISH ETNOCULTURAL POTENTIAL (ON THE EXAMPLE OF THE SMALL TOWNS IN THE CAPITAL SOCIO - GEOGRAPHICAL REGION OF UKRAINE)

Goal. The article aims to carry out an integral evaluation of the Jewish ethnocultural potential of the small towns in the Capital socio - geographical region of Ukraine

Method. The methodological bases of the study included the application of both general scientific and specific scientific methods. Among the general scientific methods analytical, synthetic, mathematical-statistical, deductive, inductive methods were used. From the specific scientific methods, historical-geographical and comparative-geographical methods were applied.

Results. During the study, it was determined that today the ethnocultural potential of the Jewish ethnos of the studied towns is not used sufficiently. The main problems are described and possible ways of using this potential, in particular the attraction of the Jewish ethnocultural heritage to tourism are suggested.

Scientific novelty. In the article the socio-geographical methodology of integrated estimation of ethnocultural potential was presented. The approbation of mentioned estimation was carried out on the example of the small towns of the Capital socio-geographical region of Ukraine.

The practical significance of the research is determined by its relevance for the implementation of ethnocultural potential in the regional development of the territory, in particular through the use of tourism based on sustainability. It is noted that more active inclusion in the regional and state programs of the Jewish heritage of the towns and its promotion will help to preserve and revive the original culture of the Jewish ethnos. However, the implementation of the ethnocultural potential might serve as a competitive

advantage in the development of tourism and as a result to improve the socio-economic situation in the region, to enhance international and interregional relations with ethnically close peoples, and to strengthen regional identity.

Key words: Jewish ethnos, shtetl, Capital socio-geographical region, ethnocultural potential, ethnocultural spatial system

Постановка проблеми. Розвиток туризму в епоху глобалізації урізноманітнюється завдяки використанню унікальних ресурсів відповідної території, які задовольняють потреби туристів. Саме тому, важливим постає залучення як наявних, так і латентних ресурсів певної території. Виконуючи велику кількість функцій, насамперед, соціальну, культурну, просвітницьку, виховну, туризм сприяє популяризації латентної спадщини. Так частково забутий, прихований ресурс отримує можливість бути залученим до туризму. Культурна спадщина постає спадком фізичних артефактів і нематеріальних атрибутів соціуму, які успадковані від минулих поколінь, підтримуються нині і зберігаються для благ майбутніх поколінь [18]. На нашу думку, сукупність матеріальних і нематеріальних чинників і засобів традиційної культури, які можуть бути використані для задоволення потреб людей і підвищення конкурентоспроможності регіону є етнокультурним потенціалом. Основу етнокультурного потенціалу регіону становить етнокультурна територіальна система – сукупність взаємопов'язаних компонентів матеріальної та нематеріальної культури, інституцій та представників етносу, що взаємодіють у відповідному регіональному геокультурному просторі, та можуть бути використані для підвищення конкурентоспроможності регіону. Така система включає наступні компоненти: матеріальну та нематеріальну культуру, носіїв (представників етносу) та інституції [8,с.88].

Ресурси етнокультурної системи, що беруть участь в реалізації етнокультурного потенціалу, складають його структуру. Ресурси етнокультурного потенціалу можна сгрупувати у: історико-культурний, соціально-економічний, духовно-культурний, виробничо-технологічний, управлінський, біосоціальний (включає культурно - історичні та інші об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть, поховання) [3,с.69], соціально-культурний, інноваційно-комерційний, освітньо - науковий, національно-культурний [8,с.88], інвестиційний та меценатський компоненти. Етнокультурний потенціал як складова соціально-економічного потенціалу регіону може слугувати регіональною конкурентною перевагою, залучаючи кошти для розвитку територій.

Компоненти, що становлять структуру етнокультурного потенціалу, можуть реалізуватися в багатьох напрямках: підтримка та розвиток етнічних груп; поліпшення міжнародних та міжрегіональних зв'язків з етнічно близькими народами; розвиток туризму та етноекonomіки; формування або посилення регіональної ідентичності; та розвиток

інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи території тощо[7,с.113].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття етнокультури та її процесів перебує у полі зору багатьох дослідників, насамперед, психологів, філософів, істориків, антропологів, етнографів, та багатьох інших науковців. В межах суспільно - географічної науки питання етнокультурного потенціалу досліджуються найчастіше в межах країн СНД. Серед зарубіжних вчених досить ґрунтовно розглядали зазначене поняття, насамперед, С.В. Панікарова, Л.В. Анжиганова [11]. За останні десятиріччя в Україні опубліковано низку наукових праць, де повністю або частково висвітлюються аспекти територіальної організації культури (К.А. Поливач [13], В.М.Воловик [2]). Актуальними є вивчення соціокультурних аспектів територіальної ідентичності населення (Я.Б. Олійник і О.М. Гнатюк [10]). Проте кількість праць, де розкриті питання етнокультурного потенціалу регіону є досить незначною. Найчастіше поняття розглядають досить загально в дискурсі розвитку туризму (етнічного, культурно - пізнавального) як його конкурентну перевагу [2], що і зумовило вибір теми дослідження.

Значна частина вітчизняних публікацій присвячена містечкам Правобережної України, зокрема штетлам Поділля [5], Галичини [4], Волині [1]. На поч. 1990-х рр. великий внесок у дослідження штетлів в Україні зроблено російськими вченими – В.М.Лукінім [14], А.В.Соколовою, В. А.Димшицем, О.Л.Львовом [16], які представили результати польових досліджень та матеріали з єврейської етнографії. Західні дослідження, що стосуються штетлів Східної Європи і України представлені Є.Бауером, К.Зелінським, С.Косовим, Т.Кацом [17] та ін. Одним із найвідоміших інститутів, що вивчає штетли є Дослідницький інститут ідишу «YIVO» (США). Водночас недостатня увага приділена інтегральній оцінці етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок Столичного суспільно-географічного району України, що і зумовило вибір теми дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існуючі публікації, що присвячені зазначеній проблематиці, недостатня увага приділена суспільно-географічному дослідженню єврейського етнокультурного потенціалу зазначених містечок. Використання такого потенціалу підвищує конкурентоспроможність регіону і продукції етнокультурного комплексу, сприяє розвитку туризму, зменшуючи безробіття та залучаючи додаткові кошти на розвиток регіону. Водночас без здійснення інтегральної оцінки зазначеного потенціалу неможливо сформулювати напрямки його реалізації, що направлені на задоволення потреб людей і підвищення конкурентоспроможності регіону

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Метою статті є здійснення інтегральної оцінки етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок Столичного суспільно-географічного району

України, та, зокрема аналіз сучасного стану використання єврейської спадщини у туризмі, та визначення перспектив її використання у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Єврейський етнос, розселений у багатьох країнах Європи, на території України чисельно представлений з часів Речі Посполитої. Самобутня культура, релігія вирізняють його з поміж оточуючих етносів. Найбільш яскраво самобутність єврейського народу втілилася у формуванні штетлів – малих містечок, де більшість населення становили євреї, формувалась відмінна структура зайнятості, своєрідна архітектура і планування, які віддзеркалювали релігійні та культурні особливості життя єврейського народу. Штетли почали з'являтися в Російській імперії в кін. XVIII ст. в межах визначеної «межі осілости» і охопили територію сучасної України, Молдови, Білорусі, Литви, Польщі та Росії. Хоча території Польщі не входили до смуги осілости офіційно, євреї до 1868р. не могли переселятися і селитися в десяти губерніях Царства Польського.

Велика кількість міських поселень в Україні мають значний етнокультурний потенціал, оскільки довгий час були центрами культурного та релігійного життя єврейських громад. За адміністративним поділом 1897р. міські поселення Столичного суспільно-географічного району входили до складу Волинської, Київської, Полтавської та Чернігівської губерній. Інколи в середніх і великих містах (штотах) чисельність єврейського населення становила більше 20 тис. осіб, і відсоток від загальної кількості мешканців перевищував 50% (Житомир, Бердичів, Біла Церква). Водночас вищий відсоток єврейського населення найчастіше спостерігався у малих містах (штетлах) – понад 90 % у Тетіїві, Баранівці, Українці. Найбільша кількість євреїв мешкала в Сквирі, Радомишлі, Богуславі – понад 7 тис. осіб [6,12].

Внаслідок подій Першої світової війни, остаточної відміни у 1915р. смуги осілости, погромів та інших подій, кількість євреїв у штетлах істотно знизилася. З липня 1940р. по червень 1941р., після окупації Й.Сталіним міжвоєнних польських та румунських територій, чисельність євреїв в УРСР зростає щонайменше до 2.45 млн осіб, зробивши Україну батьківщиною найбільшої єврейської меншини в Європі [15,с.11]. Внаслідок репресій, втрат населення у Другій світовій війні, Голокосту та погіршення якості життя населення, статистичні дані щодо чисельності населення фальсифікувалися радянською владою. В період «відлиги» і надалі цензура демографічних даних не була скасована. З 1970-х рр. внаслідок декількох інтенсивних хвиль еміграцій з України та виїзду населення до більших міст, кількість єврейського населення малих міст зменшилася. У 2001р. найбільша кількість євреїв проживала в Овручі, Богуславі, Сквирі, Сновську та Новгород-Сіверському – більше 20 осіб [9]. В решті досліджуваних міст його кількість нижча, або відсутня взагалі, а відсоток євреїв від загальної кількості мешканців не перевищує 1%. Нині внаслідок хвиль еміграції до західних країн, відтоку населення до більших

міст та недосконалої системи охорони здоров'я більша кількість єврейського населення – від 50 –100 осіб, проживає в Богуславі, Сквирі та Новгород-Сіверському, в решті міст – до 20 осіб.

Компоненти етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок досліджуваного району характеризуються низькими показниками. Інтегральний бал етнокультурного потенціалу містечок можна поділити на високий – 5 балів, середній – 4 бали та низький – 3, 2, 1 бали. Найвищий показник спостерігається в Богуславі та Сквирі. Середній показник характерний для Новгород - Сіверського, Радомишля та Таращі. Низький показник – 3 бали – представлений в Баранівці, Овручі, Олевську, Городні, Корюківці, Мені та Сновську; 2 бали – в Кагарлику, Тетіїві, Бобровиці, Бахмачі, Борзні, Ічні, Носівці; 1бал – в Березані, Миронівці, Узині, Українці (рис.1).

Наразі єврейські громади досліджуваних містечок не є чисельними, внаслідок хвиль еміграції до західних країн, міграції населення до великих міст та переважно складаються із літніх людей. Найчисельніші єврейські громади (від 50 до 100 осіб) проживають у Богуславі, Сквирі та Новгород-Сіверському. Нині в більшості досліджуваних міст серед єврейського етносу спостерігається асиміляція, не задовольняються духовні, освітньо - наукові, національно - культурні потреби, не відроджуються єврейські традиції і звичаї. Це пов'язано із відсутністю діючих синагог (окрім Сквири), середньої, вищої освіти з етнокультурним ухилом, етнокультурної науково-дослідної діяльності, закладів соціокультурного обслуговування етносу, та нерегулярним проведенням свят та інших заходів в більшості містах.

Рис.1.Інтегральний бал етнокультурного потенціалу єврейського етносу малих містечок Столичного суспільно-географічного району України (Авторська розробка)

Етнокультурний потенціал єврейського етносу досліджуваних міст використовується недостатньо. До основних проблем належать: недостатня підтримка розвитку туризму єврейською спадщиною на

державному, регіональному та місцевому рівні; питання реституції єврейської спадщини в Україні (зокрема, відсутність списків індивідуальної та общинної єврейської власності); складна соціально-економічна ситуація в містечках; незадовільний стан більшості об'єктів єврейської історико-культурної спадщини та їх використання не за прямим призначенням; часткове залучення об'єктів єврейської спадщини до туризму; відсутність едукативних програм використання етнокультурного спадку для малого та середнього бізнесу.

Водночас єврейська культурна спадщина становить значний інтерес, насамперед, для осіб, які раніше проживали у цих містечках, осіб, зацікавлених у історії та походженні власної сім'ї, нащадків людей, які пережили Голокост та осіб, зацікавлених у спадщині єврейського народу. Зазначена спадщина є частиною історичної пам'яті не лише єврейського народу, але і важливою сторінкою історії всіх громадян України. Основними шляхами використання зазначеного потенціалу є включення об'єктів єврейської спадщини до державного реєстру пам'яток, залучення недержавних закордонних та вітчизняних ініціатив, створення просвітницьких проектів з метою ознайомлення місцевого населення і туристів із єврейською спадщиною в містечках, де раніше проживали євреї, та впровадження програм із залучення євреїв до пізнання власної спадщини. Пріоритетним питанням залишається меморалізація жертв Голокосту. Більш активне включення до регіональних та державних програм єврейської спадщини містечок та її промоція допоможе зберегти та відродити самотутню культуру штетлів, сприятиме соціально-економічному розвитку територій.

Висновки. Збереження етнокультурного різноманіття та реалізація етнокультурного потенціалу формує підґрунтя для конкурентних переваг. На території України самотутність єврейського народу втілювалася у формуванні штетлів – малих містечок. Серед міських поселень досліджуваного району у 1897р. вищий відсоток єврейського населення найчастіше спостерігався у малих містах (штетлах) – понад 90 % у Тетіїві, Баранівці, Українці. Найбільша кількість євреїв мешкала в Сквирі, Радомишлі, Богуславі – понад 7 тис. осіб. У минулому багато з досліджуваних містечок довгий час були центрами культурного та релігійного життя єврейських громад.

Нині більша кількість єврейського населення – від 50 – 100 осіб, проживає в Богуславі, Сквирі та Новгород-Сіверському, в решті міст – до 20 осіб. В більшості містечок спостерігається асиміляція, не задовольняються духовні та освітні потреби, не відроджуються єврейські традиції і звичаї, не підтримуються національно-культурні інтереси.

Етнокультурний потенціал єврейського етносу досліджуваних міст використовується недостатньо. Найвищий показник інтегрального балу етнокультурного потенціалу містечок спостерігається в Богуславі та Сквирі. Найменш розвинутим є виробничо-технологічний, інвестиційний

та меценацький, соціально-культурний, інноваційно-комерційний, освітньо-науковий компоненти зазначеного потенціалу.

Основними шляхами використання зазначеного потенціалу є, насамперед, залучення до регіональних та державних програм єврейської спадщини містечок та її промоція, включення об'єктів єврейської спадщини до державного реєстру пам'яток, та залучення недержавних закордонних та вітчизняних ініціатив тощо. За умови виконання зазначених завдань, використання етнокультурного потенціалу у майбутньому зможе підвищити конкурентоспроможність регіону і продукції етнокультурного комплексу, сприятиме розвитку туризму, зменшуючи безробіття та залучаючи додаткові кошти на розвиток регіону.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук М.Т. Єврейське містечко Волині: історична пам'ять та сучасність / М.Т. Андрійчук// «Штетл» як феномен єврейської історії: збірник матеріалів конф. (Київ, 30 серпня – 3 вересня 1998 р.). – К., 1999. – С. 16 – 23.
2. Бачинська І.І. Етнокультурний потенціал як один з чинників розвитку туристичного регіону / І.І. Бачинська, В.В. Шикеринець // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: зб. матер. Всеукр. наук. – практ. конф. молодих вчених (Львів, 2 – 3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. – Львів: ЛІЕТ, 2011. – С.204 –210.
3. Бейдик А.О. Методика дослідження біосоціальних рекреаційно – туристських ресурсів / А.О. Бейдик // Рекреаційні ресурси України: Навч. посібн. – 2-е видання. – К. : Альтпрес, 2010. – 404 с.
4. Возняк Т.С. Штетли Галичини. Інтелектуальний путівник / Т.С. Возняк. – Л.: Культурологічний часопис «І», 2010. – 444 с.
5. Воловик В. М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування / В.М. Воловик. – Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. – 464 с.
6. Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем в 16 т. / Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. – СПб.: Издание Общества для Научных Еврейских Знаний и издательства Брокгауз – Ефрон, 1906 – 1913.
7. Михалюк М.М. Етнокультурний потенціал як фактор сталого розвитку в малих містах України/ М.М. Михалюк // Регіон – 2017: стратегія оптимального розвитку : матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м.Харків, 19 – 20 вересня 2017р.). – Х. : ХНУ імені В.Н.Каразіна. – 2017. – С.112–114.
8. Михалюк М.М. Компонентна структура етнокультурного потенціалу регіону / М.М. Михалюк // Молоді вчені географічній науці: Збірник наукових праць XIII міжнародної наукової міждисциплінарної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: Принт Сервіс. – 2017.–Вип. XIII. – С.87– 89.
9. Національний склад міст за переписом 2001 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://datatowel.in.ua/pop-composition/ethnic-cities>.
10. Олійник Я.Б. Методичні підходи до дослідження територіальної ідентичності населення / Я. Олійник, О.М.Гнатюк // Український географічний журнал. – Київ, 2013. – №3. – С. 34 – 39.
11. Паникарова С.В. Структурно – функціональна конфігурація етнокультурного потенціала регіона/ С.В. Паникарова, Л.В. Анжиганова // Проблемы современной экономики. – СПб, 2010. – Вип.35. – С.319 – 323.
12. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897г. в 89т./ Тройницкий Н.А. – СПб.: Центральный статистический комитет Министерства внутренних дел, 1904. – Т.8, 16, 48.

- 13.Поливач К.А.Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України (суспільно-географічне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / К.А.Поливач. – Київ, 2007. – 24 с.
- 14.Сто еврейских местечек Украины. Исторический путеводитель / Сост. В.Лукин, Б.Хаймович. – Вып.1: Подолия. – Иерусалим – СПб: Эзро, 1997. – 256 с.
- 15.Шоа в Україні. Історія,свідчення,увічнення / Р. Брандон, В.Лауер. – К.:ДУХ і ЛІТЕРА, 2015. – 520 с.
- 16.Штетл. XXI век. Полевые исследования / Сост. В.А. Дымшиц, А.Л. Львов, А.В. Соколова.– СПб. : ЕУСПБ,2008. – 292 с.
- 17.Katz.S.T. The shtetl : new evaluations / edited by S.T. Katz. – New York : New York University Press, 2007. – 328 p.
- 18.Tangible Cultural Heritage/ UNESCO// Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.unesco.org/new/en/>

Список использованных источников:

- 1.Андрійчук Н.Т. Еврейское местечко Воляни: историческая память и современность / Н.Т. Андрейчук // «Штетл» как феномен еврейской истории: сборник материалов конф. (Киев, 30 августа – 3 сентября 1998). – М., 1999. – С. 16 – 23.
- 2.Бачинська І.І. Етнокультурний потенціал як один з факторів розвитку туристичного регіону / І.І. Бачинська, В.В. Шикеринець // Развитие этнотуризма: проблемы и перспективы: сб. матер.Всеукр. науч. - практической. конф. молодых ученых (Львов, 2 – 3 марта 2011) / Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины, Львовский институт экономики и туризма. – Львов: ЛИЭТ, 2011. – С.204 –210.
- 3.Бейдык А.А.Методика исследования биосоциальные рекреационно - туристских ресурсов / А.А. Бейдык // Рекреационные ресурсы Украины: Науч.пособ. - 2-е видання. – К. : Альтпрес, 2010. – 404 с.
- 4.Возняк Т.С. Штетл Галичины. Интеллектуальный путеводитель / Т.С.Возняк. – Л. : Культурологический журнал «И», 2010. – 444 с.
- 5.Воловик В. Н. Етнокультурные ландшафты: региональные структуры и природопользования / В.Н.Воловик. - Винница: ООО «Винницкая городская типография», 2013. –464 с.
- 6.Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем в 16 т. / Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. – СПб.: Издание Общества для Научных Еврейских Знаний и издательства Брокгауз – Ефрон,1906 – 1913.
- 7.Михалюк М.М. Етнокультурний потенціал як фактор устійового розвитку в малих городах України / Н.Н. Михалюк // Регион - 2017: стратегия оптимального развития: материалы международной научно - практической конференции (Харьков, 19 - 20 сентября 2017.). –Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина. – 2017. –С.112–114.
- 8.Михалюк М.М. Компонентная структура этнокультурного потенциала региона / М.М. Михалюк// Молодые ученые географической науке: Сборник научных трудов XIII международной научной междисциплинарной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых. – М. : Принт Сервис. – 2017. –Вип.ХІІІ. – С.87– 89.
- 9.Национальный состав городов по переписи 2001 // Электронный ресурс. –Режим доступа: <http://datatowel.in.ua/pop-composition/ethnic-cities>.
- 10.Олійник Я.Б. Методические подходы к исследованию территориальной идентичности населения / Я. Олійник, О.М.Гнатюк // Украинская географический журнал. – Киев, 2013. – №3. – С. 34 – 39.
- 11.Паникарова С.В. Структурно – функциональная конфигурация этнокультурного потенциала региона/ С.В. Паникарова, Л.В. Анжиганова // Проблемы современной экономики. – СПб, 2010. – Вип.35. – С.319 – 323.
- 12.Первая всеобщая перепись населения Российской империи,1897г.в 89т./ Тройницкий Н.А. – СПб.: Центральный статистический комитет Министерства внутренних дел,1904. – Т.8, 16, 48.
- 13.Поливач К.А.Культурна спадщина та його вплив на розвиток регіонів України (общественно-географическое исследование): Автореф. дис. на получение наук. степени канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Экономическая и социальная география» / К.А.Поливач. - Киев, 2007. - 24 с.
- 14.Сто еврейских местечек Украины. Исторический путеводитель / Сост. В.Лукин, Б.Хаймович. – Вып.1: Подолия.– Иерусалим – СПб: Эзро,1997. – 256 с.

15. Шоа в Украине. История, свидетельства, увековечения / Р Брандон, В.Лауер. –М.: Дух и Литера, 2015. – 520 с.
16. Штетл. XXI век. Полевые исследования / Сост. В.А. Дымшиц, А.Л. Львов, А.В. Соколова.– СПб. : ЕУСПБ, 2008. – 292 с.
17. Katz.S.T. The shtetl : new evaluations / edited by S.T. Katz. – New York : New York University Press, 2007. – 328 p.
18. Tangible Cultural Heritage/UNESCO// Электронный ресурс. - Режим доступа: <http://www.unesco.org/new/en/>

References:

1. Andriichuk M.T. Yevreiske mistechko Volyni: istorychna pamiat ta suchasnist / M.T. Andriichuk // «Shtetl» yak fenomen yevreiskoi istorii: zbirnyk materialiv konf. (Kyiv, 30 serpnia – 3 veresnia 1998 r.). – K., 1999. – S. 16 – 23.
2. Bachynska I.I. Etnokulturnyi potentsial yak ody z chynnykiv rozvytku turystychnoho rehionu / I.I. Bachynska, V.V. Shykerynets // Rozvytok etnoturyzmu: problemy ta perspektyv: zb. mater. Vseukr. nauk. – prakt. konf. molodykh vchenykh (Lviv, 2 –3 bereznia 2011 r.) / Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Lvivskiy instytut ekonomiky i turyzmu. – Lviv: LIET, 2011. – S.204 –210.
3. Beidyk A.O. Metodyka doslidzhennia biosotsialnykh rekreatsiino – turystykykh resursiv / A.O. Beidyk // Rekreatsiini resursy Ukrainy : Navch.posibn – 2 – e vydannia. – K. : Altpres, 2010. – 404 s.
4. Vozniak T.S. Shtetly Halychyny. Intelktualnyi putivnyk / T.S.Vozniak. – L.: Kulturolohichnyi chasopys «I», 2010. – 444 s.
5. Volovyk V. M. Etnokulturni landshafty: rehionalni struktury i pryrodokorystuvannia / V.M.Volovyk. – Vinnytsia: TOV «Vinnytska miska drukarnia», 2013. – 464 s.
6. Yevreyskaya entsiklopediya. Svod znaniy o evreystve i ego kulture v proshlom i nastoyashchem v 16 t. / Brokgauz F.A., Yefron I.A. – SPb. : Izdanie Obshchestva dlya Nauchnykh Yevreyskikh Znaniy i izdatelstva Brokgauz – Yefron, 1906 – 1913.
7. Mykhaliuk M.M. Etnokulturnyi potentsial yak faktor staloho rozvytku v malykh mistakh Ukrainy / M.M. Mykhaliuk // Rehion – 2017: stratehiia optimalnoho rozvytku : materialy mizhnarodnoi naukovo – praktychnoi konferentsii (m.Kharkiv, 19 – 20 veresnia 2017r.).– Kh.: KhNU imeni V.N.Karazina. – 2017.– S.112 – 114.
8. Mykhaliuk M.M. Komponentna struktura etnokulturnoho potentsialu rehionu / M.M. Mykhaliuk // Molodi vcheni heohrafichni nauki: Zbirnyk naukovykh prats XIII mizhnarodnoi naukovo mizhdystsyplinarnoi konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh. – K.: Prynt Servis. – 2017.–Vyp. XIII. – S.87– 89.
9. Natsionalnyi sklad mist za perepysom 2001 r. // Electronic resource. – Access mode: <http://datatowel.in.ua/pop-composition/ethnic-cities>.
10. Oliinyk Ya.B. Metodychni pidkhody do doslidzhennia terytorialnoi identychnosti naselennia / Ya. Oliinyk, O.M.Hnatiuk // Ukrainyskiy heohrafichnyi zhurnal. – Kyiv, 2013. – №3. – S. 34 – 39.
11. Panykarova S.V. Strukturno – funktsionalnaia konfyhuracyia etnokulturnoho potentsyala rehiona/ S.V. Panykarova, L.V. Anzhyhanova// Problemi sovremennoi ekonomiky. – SPb, 2010. – Vyp.35. – S.319 – 323.
12. Pervaya vseobshchaya perepis naseleniya Rossiyskoy imperii, 1897g. v 89t. / Troynitskiy N.A.– SPb.: Tsentralnyy statisticheskiy komitet Ministerstva vnutrennikh del, 1904. – T.8,16,48.
13. Polyvach K.A. Kulturna spadshchyna ta yii vplyv na rozvytok rehioniv Ukrainy (suspilno - heohrafichne doslidzhennia): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk: spets. 11.00.02 «Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia» / K.A.Polyvach. – Kyiv, 2007. – 24 s.
14. Sto yevreyskikh mestechek Ukrainy. Istoricheskiy putevoditel/Sost. V. Lukin, B.Khaymovich. – Vyp.1 : Podoliya.– Ierusalim–SPb: Ezro,1997.– 256 s.
15. Shoa v Ukraini. Istoriiia, svidchennia, uvichnennia / R. Brandon, V.Lauer.– K.: DUKh i LITERA, 2015. – 520 s.
16. Shtetl. XXI vek. Polevye issledovaniya / Sost. V.A. Dymshits, A.L. Lvov, A.V. Sokolova.– SPb.: YeUSPB, 2008. – 292 s.
17. Katz.S.T. The shtetl : new evaluations / edited by S.T. Katz. – New York : New York University Press, 2007. – 328 p.
18. Tangible Cultural Heritage/UNESCO//Electronic resource. – Access mode: <http://www.unesco.org/new/en/>